

فصلنامه‌ی اقتصاد مقداری

صفحه ی اصلی وب سایت مجله:

www.jqe.scu.ac.ir

شاپا الکترونیکی: ۲۷۱۷-۴۲۷۱

شاپا چاپی: ۲۰۰۸-۵۸۵۰

دانشگاه شهیدچمران اهواز

بررسی عوامل ساختاری و محیطی بر پویایی‌های بازار در صنایع مواد غذایی و آشامیدنی ایران

افسر عازم*¹، غلامرضا گرای نژاد**، علیرضا دقیقی اصلی***، علی اکبر خسروی نژاد****

* دانشجوی دکتری اقتصاد، گروه اقتصاد، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
** استادیار گروه اقتصاد، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
*** استادیار گروه اقتصاد، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
**** استادیار گروه اقتصاد، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

اطلاعات مقاله	طبقه‌بندی JEL: M13, L11, L26, C23
تاریخ دریافت: ۲۳ اسفند ۱۴۰۰	واژگان کلیدی:
تاریخ بازنگری: ۸ مرداد ۱۴۰۱	تلاطم صنایع، صرفه‌های مقیاس، نرخ ورود، نرخ خروج، ساختار بازار
تاریخ پذیرش: ۱۶ شهریور ۱۴۰۱	آدرس پستی:
ارتباط با نویسنده (گان) مسئول:	تهران، بزرگراه امام علی، شمال- بلوار ارتش شرقی محله سوهانک، دانشکده حسابداری و اقتصاد، گروه اقتصاد، کد پستی: ۱۹۵۵۸۴۷۸۸۱
ایمیل:	
ariaazem@gmail.com	
 0000-0003-4942-9329	

اطلاعات تکمیلی:

این مقاله برگرفته از پایان نامه‌ی دکتری خانم افسر عازم در رشته اقتصاد به راهنمایی دکتر غلامرضا گرای نژاد، علیرضا دقیقی اصلی و علی اکبر خسروی نژاد در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی است.
قدردانی: از تمامی افراد و موسساتی که در انجام این تحقیق مولف را مساعدت نمودند، قدردانی می‌شود.
تضاد منافع: نویسنده مقاله اعلام می‌کند که در انتشار مقاله ارائه شده تضاد منافی وجود ندارد.
منابع مالی: نویسنده‌ها هیچگونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده‌اند.

چکیده

هدف محوری مطالعه حاضر، بررسی پویایی‌های ورود و خروج بنگاه‌ها به بازار صنایع مواد غذایی و آشامیدنی در ایران است. برای دستیابی به این هدف، از کد چهار رقمی (ISIC) داده‌های ۱۵ صنعت فعال گروه مواد غذایی و آشامیدنی، در دوره زمانی ۱۳۹۸ - ۱۳۸۸ استفاده شده است. در کنار متغیرهای ساختار بازار؛ صرفه‌های مقیاس، نرخ ورود بنگاه به صنعت، نرخ خروج بنگاه از صنعت، نسبت تمرکز ۴ بنگاه بزرگ، ... و متغیرهای محیطی؛ تولید ناخالص داخلی و تحریم، تأثیر متغیرهای نرخ ارز حقیقی، نااطمینانی نرخ ارز، تورم و نااطمینانی تورم به عنوان متغیرهای کنترلی در مدل بررسی شده‌اند. روش اندازه‌گیری متغیرهای نااطمینانی در مدل، رویکرد ناهمسانی واریانس شرطی اتو رگرسیو تعمیم یافته (GARCH) می‌باشد. مدل نهایی نیز به صورت اثرات ثابت و به روش حداقل مربعات تعمیم یافته (FGLS) برآورد شده است. نتایج بدست آمده حاکی از تأثیر معنی‌دار عوامل ساختاری و محیطی و مطابق با مبانی نظری و مطالعات تجربی داخلی و خارجی بر پویایی‌های ورود و خروج بنگاه‌ها به بازار صنعت مواد غذایی و آشامیدنی در طی دوره مورد بررسی است. در مجموع نتایج نشان دهنده آن است که متغیر تحریم دارای بیشترین تأثیر منفی و صرفه‌های مقیاس دارای کمترین تأثیر منفی بر پویایی‌های ورود و خروج بنگاه‌ها به صنعت مواد غذایی و آشامیدنی ایران است.

ارجاع به مقاله:

افسر، عازم،، گرای نژاد، غلامرضا،، دقیقی اصلی، علیرضا و خسروی نژاد، علی اکبر. (۱۴۰۱). بررسی عوامل ساختاری و محیطی بر پویایی‌های بازار در صنایع مواد غذایی و آشامیدنی ایران. فصلنامه‌ی اقتصاد مقداری (بررسی‌های اقتصادی سابق)، ۱۹(۴)، ۶۷-۹۱.

 [10.22055/JQE.2021.32056.2197](https://doi.org/10.22055/JQE.2021.32056.2197)

© 2023 Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license) (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)

۱- مقدمه

صنایع مواد غذایی و آشامیدنی از مهم‌ترین زیر بخش‌های صنعت کشور است که بر اساس اطلاعات و آمار پایگاه اطلاع رسانی وزارت صنعت، معدن و تجارت در سال ۱۳۹۸ از ۱۳۱۶۴۵۳ نفر شاغلان بخش صنعت ۲۴/۰۴ درصد اشتغال و از تعداد ۱۹۹۴۰۰ کارگاه صنعتی با اشتغال کمتر از ۵ نفر کارکن و بیش از ۱۰ نفر شاغل ۱۷/۰۷ درصد از تعداد کارگاه‌های صنعتی را به خود اختصاص داده است. سهم ارزش سرمایه‌گذاری این بخش از سرمایه‌گذاری کل صنعت ۹۳۱ میلیون تومان معادل ۱۳/۸ درصد از ارزش سرمایه‌گذاری بخش صنعت در کشور می‌باشد آمار و اطلاعات مذکور موید نقش و جایگاه صنایع مواد غذایی و آشامیدنی در بخش صنعت و اقتصاد ملی است، لیکن در طی سال‌های اخیر بخش صنایع مواد غذایی و آشامیدنی دستخوش نوسانات قابل توجهی در نرخ‌های رشد و تشکیل سرمایه ثابت ناخالص (توسعه و ایجاد بنگاه‌های تولیدی) بوده و این امر در صورتی است که موضوع امنیت غذایی یکی از مسایل مهم و استراتژیک بالاخص در دوران تحریم‌های اقتصادی کشور است کارایی پایین و قدرت رقابتی اندک تولیدات صنعتی نیز، علی‌رغم سهم و جایگاه بخش صنعت و زیر بخش‌های آن به عنوان محور رشد و توسعه اقتصادی است.

بر اساس مبانی نظری ورود بنگاه‌های جدید به بازار و تبدیل ایده‌های جدید به محصولات قابل عرضه در بازار، هسته اصلی رشد اقتصادی و بهره‌وری از کانال تخصیص مجدد منابع از سوی بنگاه‌های در حال افول و ورود بنگاه‌های در حال رشد به بازار است (Benedetti, Fasil, Sanchez-Martinez, Christensen, & Robledo-Bottcher, 2017). همچنین تعیین سیاست‌های کارآفرینی به منظور تقویت رشد اقتصادی تلاشی جهت افزایش سرمایه کارآفرینی یا توان بالقوه یک اقتصاد برای ایجاد و گسترش بنگاه‌های جدید می‌باشد (Audretsch, 2007).

کمپ و لوتز (۲۰۰۶)، نیز دریافتند که سازوکارهایی وجود دارد که مانع ورود بنگاه‌های جدید به بازار شده و از حصول دستاوردهای کارایی و پویایی‌های بازار ممانعت می‌نمایند (Couto & Barbosa, 2020). در این راستا زیگفرید و ایوانز (۱۹۹۴)، نشان دادند که عوامل گوناگونی منجر به خروج بنگاه‌ها از بازار می‌گردد (Siegfried & Evans, 1994).

ترک بازار به علت انتظار کاهش دائمی تقاضا یا کند شدن رشد تقاضا، عدم سودآوری و اثر جابجایی (جایگزینی بنگاه‌های جدید) توسط کارآفرینان جدید با کارآمدی بالاتر؛ از این رو بنگاه‌ها در واکنش به تغییرات شرایط بازار با ورود و خروج خود به تغییرات بازار واکنش نشان می‌دهند. خروج بنگاه‌ها در صنعت رو به افول نیز بیش از صنعت در حال رشد رخ داده و رفتارهای ضد رقابتی مانند قیمت‌گذاری تهاجمی نیز بنگاه‌ها را مجبور به خروج از بازار خواهد ساخت (Bascunana-Ambros & Neto, 2019).

به همین علت در این پژوهش با عنایت به نقش و جایگاه صنایع مواد غذایی و آشامیدنی در اقتصاد ملی (ارزش افزوده، حجم سرمایه‌گذاری و اشتغال) حفظ و ایجاد زنجیره ارزش تولیدات صنعتی، حفظ امنیت غذایی و تعیین اثرگذاری متغیرهای کلان اقتصادی بر صنعت غذایی و آشامیدنی، پویایی‌های ورود و خروج بنگاه‌ها به بازار بر اساس کد چهار رقمی ISIC داده‌های ۱۵ صنعت فعال صنایع مواد غذایی و آشامیدنی در دوره زمانی ۱۳۹۸ - ۱۳۸۸ با استفاده از متغیرهای ساختار بازار و عوامل موثر محیطی مورد بررسی قرار گرفته است تا از زاویه‌ای دیگر عوامل موثر بر ورود و خروج به صنعت مواد غذایی و آشامیدنی مورد بررسی قرار گیرد. برای دستیابی به این هدف، مقاله در پنج بخش تدوین شده است. پس از مقدمه و در بخش دوم ابتدا مبانی نظری و سپس پیشینه تحقیق معرفی خواهد شد. در بخش سوم روش پژوهش، بیان مدل و معرفی متغیرها و داده‌ها ارائه خواهد شد. در بخش چهارم نیز تفسیر نتایج و یافته‌های مدل مورد بررسی قرار گرفته در بخش پنجم نیز جمع بندی و نتیجه‌گیری ارائه شده است.

۲- مبانی نظری و پیشینه تحقیق

۲-۱- مبانی نظری

میسن^۱ (۱۹۳۹) و شاگردان او جزء اولین اقتصاددانانی بودند که مکتب ساختارگرایی^۲ را بنیان نهادند. میسن از میان عناصر سه گانه بازار بر اهمیت ساختار تاکید داشت. بن^۳

¹ Mason

² Stecturalist

(۱۹۵۹)، نیز پس از وی با معرفی مفهوم موانع ورود به بازار و تأثیر آن بر رفتار و عملکرد اقتصادی بنگاه‌ها بر اهمیت ساختار بازار صحنه گذاشت. استیگلر^۴ (۱۹۶۸)، بر اساس مکتب شیکاگو- یو.سی.ال.ای جهت‌علیت را از سمت عنصر عملکرد به ساختار ارزیابی و مفهوم مانع ورود^۵ را با تمرکز بر هزینه‌های اضافی که بنگاه‌های تازه وارد نسبت به بنگاه‌های موجود باید پرداخت نمایند تبیین نمود. دنیز کالتون و جفری بیرلف^۶ (۱۹۹۴)، نیز هر چیزی را که مانع از کارآفرینی و ورود یک بنگاه جدید به بازار باشد را مانع ورود نامیدند (McAfee, Mialon, & Williams, 2004).

علت و منشاء موانع ورود به بازار به دو گروه قابل تفکیک است: علل طبیعی یا غیر ارادی و علل مصنوعی یا ارادی: علل طبیعی آن دسته از عوامل هستند که به طور طبیعی و مستقل از رفتار بنگاه‌های قدیمی عمل می‌نمایند. نیاز به تجهیزات سرمایه‌ای هنگفت؛ در ارتباط با ایجاد بنگاه، صرفه‌های ناشی از مقیاس، صرفه‌های فنی و پولی، تفاوت کالا و ... از جمله عوامل طبیعی و اقدامات تلافی‌جویانه و بازدارنده از طریق استفاده از قیمت و سایر امکانات در دسترس، ظرفیت مازاد به منظور تهدید بنگاه‌های بالقوه، اقدام برای کسب تسلط بر منابع استراتژیک و اساسی، هزینه‌های ارتقای فروش، عرضه کالا به بازار با دسته‌بندی و طرح‌های مختلف و ... از جمله عوامل مصنوعی، ارادی و راهبردی موانع ورود به شمار می‌آیند (Khodadad-Kashi, 2011, 236-240). مطالعات شاپیرو و کمانی (۱۹۸۷)، نیز موید وجود تقارن معنی‌داری میان نرخ خروج و ورود بنگاه‌ها به بازار است (Shapiro & Khemani, 1987).

آگاروال و گورت (۱۹۹۶)، نیز نشان دادند که مراحل تکاملی از چرخه عمر محصول نقش کلیدی در تعیین نرخ ورود و خروج بنگاه‌ها از بازار داشته و نرخ ورود تحت تأثیر تغییرات مربوط به نرخ پیشرفت فنی است (Agarwal & Gort, 1996). فوتوپولوس و اسپنس (1998)، نیز نشان دادند که ورود و خروج بنگاه‌ها به بازار با هم؛ هم‌زمانی داشته به گونه‌ای که ورود بنگاه‌های جدید منجر به خروج بنگاه‌های قدیمی

³ Bane

⁴ Stigler

⁵ Barrier to Entry

⁶ Dennis Carlton & Jeffery Perl off

خواهد شد. همچنین خروج بنگاه‌ها از بازار فضای بیشتری را برای ورود بنگاه‌های جدید به بازار ایجاد خواهد ساخت (Fotopoulos & Spence, 1998). بسلی و همیلتون (۱۹۸۴) نیز تاکید داشتند که در مسیر تکامل چرخه عمر محصول بسیاری از بنگاه‌ها به واسطه آزمون و خطا وارد بازار می‌شوند (Beesley & Hamilton, 1984).

این نتیجه در مطالعه کابرا^۷ (۱۹۹۷) و ویارلی^۸ (۲۰۰۴)، تحت عنوان اشتباهات ورود به علت برآورد بیش از حد از نرخ رشد صنعت و کارایی بنگاه در بازار ذکر شده است. آدرتس^۹ (۱۹۹۵) نیز این پدیده را درب چرخان^{۱۰} نامید (Baptista & Karaöz, 2011). پیشینه نظری گسترده‌ای در رابطه با پویایی، پدیده تلاطم یا بهم ریختگی^{۱۱} و شدت انتخاب بازار وجود دارد. تلاطم (نرخ ورود بعلاوه نرخ خروج) را می‌توان رویکردی جهت تکامل صنعت از طریق انتخاب بازار توسط بنگاه‌های موفق در بازار به دو روش زیر تبیین نمود:

- فرآیندی که بنگاه‌های تازه‌وارد به بازار با موفقیت رو به رو شده و متعاقباً بنگاه‌های ضعیف را وادار به خروج از بازار از طریق جابه‌جایی^{۱۲} می‌سازند و بنگاه‌های جدید خلاءهای ایجاد شده ناشی از خروج بنگاه‌های خارج شده از بازار را پر می‌کنند را جایگزینی^{۱۳} نام گذاری کردند.

جایگزینی نیز از دو کانال زیر انجام خواهد گرفت:

- ورود بنگاه‌های جدید و ورود بنگاه‌های که به واسطه آزمون و خطا وارد بازار می‌شوند.

خروج بنگاه‌های که کارایی خود را از دست داده و فناوری آن‌ها منسوخ شده است (Baptista & Karaöz, 2011).

⁷ Cabra

⁸ Vivarelli

⁹ Audretsch

¹⁰ Revolving Door

¹¹ Churning

¹² Displacement

¹³ Replacement

ماتا و همکاران (۱۹۹۵)، نیز در مطالعه خود نشان دادند که موفقیت بنگاه‌های تازه وارد به بازار وابسته به رشد و تعدیل اندازه صنعت تا دسترسی به **حداقل** مقیاس کارآمد است (Mata, Portugal, & Guimaraes, 1995). این نتیجه سازگار با استدلال لوکاس (۱۹۸۷)، مبنی بر وجود ارتباط مقیاس بنگاه با کارایی نسبی بنگاه است (Lucas 1987). از سوی دیگر بانچ و اسمیلی (۱۹۹۲)، نیز نشان دادند که مقیاس بهینه تولید صنایع بزرگ، ورود به صنعت را برای بنگاه‌های جدید و تازه وارد به صنعت به علت مشکلات دستیابی به کارایی عملیاتی کاهش داده و این امر بر تلاطم صنعت اثر خواهد گذاشت (Bunch & Smiley, 1992).

تمرکز نیز یکی از جنبه‌ها و ابعاد مهم ساختار بازار است که بسیاری از دانشمندان در کارهای تجربی خود از این متغیر برای شناسایی ساختار بازار استفاده می‌نمایند. تحلیل تمرکز بازار زمینه مناسب برای فهم بهتر ارتباط عناصر ساختاری و عملکردی بازار را فراهم می‌آورد. با بررسی بازارها با تکیه بر این دیدگاه بهتر می‌توان علل بروز رفتارهای رقابتی و یا غیر رقابتی را تشخیص داد. علت وجود قدرت بازاری نزدیک یا چند بنگاه برتر را در بسیاری موارد با مطالعه تمرکز بازار و نکات ظریف و پیچیده مرتبط با آن می‌توان دریافت. سطح تمرکز در بازار را می‌توان از شاخص‌های مانند نسبت تمرکز n بنگاه بزرگ، معکوس تعداد بنگاه‌های بازار، هانا - کی و شاخص آنتروپی محاسبه کرد. در این راستا همچنین اشمالنسی (۱۹۸۸)، در مطالعه خود نشان داد که بر اساس مبانی نظری، یک رابطه معکوس بین تمرکز و نرخ ورود و خروج بنگاه به بازار وجود دارد (Schmalensee, 1988).

۲-۲- پیشینه تحقیق

آستوریاس و همکاران (۲۰۲۱)، در کار تحقیقی خود با استفاده از داده‌های کد چهار رقمی ISIC صنعت کشورهای کره جنوبی و شیلی در سه بازه زمانی ۱۹۹۸-۱۹۹۵، ۲۰۰۶-۲۰۰۱ و ۲۰۱۴-۲۰۰۹ نشان دادند که بخش قابل توجهی از رشد بهره‌وری کل به دلیل ورود و خروج بنگاه‌ها در طول دوره‌های رشد سریع اقتصادی در مقایسه با دوره‌های رشد آهسته اقتصادی است (Asturias, Hur, Kehoe, & Ruhl, 2017).

ایکساندرا و باربوسا (۲۰۲۰)، بر اساس اطلاعات بدست آمده از پرسشنامه برداشت یکصد و شصت و هشت بنگاه از موانع ورود در کشور پرتغال را بررسی و دریافتند که

موانع ساختاری و استراتژیک هر دو برای تصمیم‌گیری بنگاه‌ها مهم بوده و اثر بخشی موانع استراتژیک به ویژگی‌های ساختار بازار بستگی دارد (Couto & Barbosa, 2020).

ژاویت و وجوسا (۲۰۱۹)، در پژوهش خود با پرسش از ۱۰۷ مدیر اجرایی بنگاه‌های صنعتی در کشور جمهوری کوزوو به کمک الگوی اقتصاد سنجی دریافتند که استفاده از موانع ورود به بازار دارای تأثیر معنی‌داری بر سودآوری بنگاه‌های مستقر در بازار است (xhavit, Vjosa, 2019).

پنگ (۲۰۱۹)، در مطالعه خود با استفاده از داده‌های بنگاه‌های اقتصادی و در چارچوب الگوی تعادل عمومی در بازه زمانی ۲۰۱۰ - ۱۹۹۰ نشان داد که اصلاحات ساختاری همراه با کاهش موانع ورود به بازار هم‌زمان با توسعه بخش مالی منجر به رشد کسب و کارها و افزایش رقابت به واسطه ورود بنگاه‌های جدید به بازار در چین شده است (Peng, 2019).

مک گوان و اندروز (۲۰۱۶)، به بررسی سیاست‌های خروج از بازار بنگاه‌های ورشکسته و رشد بهره‌وری و شناسایی راهکارهایی که از طریق آنها رشد بهره‌وری عوامل با تجدید ساختار و استفاده از منابع نایاب توسط بنگاه‌های کارآمد با اختصاص منابع از بنگاه‌های ناموفق در کشورهای OECD سرعت می‌گیرد پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشانگر آن است که به کمک نظام‌های ورشکستگی خروج بنگاه‌های ورشکسته از بازار سرعت گرفته و منابع اقتصادی آزاد شده برای تجهیز بنگاه‌های جدید مهیا خواهد شد (McGowan & Andrews, 2016).

روساد (۲۰۱۵)، در مقاله خود به بررسی موانع ورود در مقابل استراتژی رقابتی پرداختند و استدلال نمودند که مازاد سود در صنعت نتیجه رقابت نبوده بلکه به علت بهره‌مندی بنگاه‌های موجود از قدرت بازاری است و با افزایش رقابت سود اضافی از بین خواهد رفت (Rosado-Cubero, 2015).

مارسیو ریسیندی و همکاران (۲۰۱۵)، به کمک داده‌های کد چهار رقمی ISIC ۲۳۱ صنعت کشور برزیل در طی سال‌های ۲۰۰۵ - ۱۹۹۶ با استفاده از روش پانل پویا به بررسی ارتباط دینامیکی ورود و خروج بنگاه به صنعت پرداختند. شواهد حاکی از تأثیر رقابت مربوط به انتخاب فرآیند کارایی و خروج از صنعت است. همچنین نتایج ناهمگونی قابل توجهی را در بخش‌ها و در طول زمان نشان می‌دهد. از جمله آن که میانگین نرخ‌های

ورود از ۲۳ درصد تا ۱۵/۹ درصد و میانگین نرخ خروج از ۱۹/۲ تا ۱۲/۶ درصد در حال نوسان و تغییر است (Resende, Ribeiro, & Zeidan, 2015).

سونمز (۲۰۱۳)، در پژوهش خود نشان داد که تفاوت چشم‌گیری در احتمال بقاء بنگاه‌ها در بازار با توجه به اندازه آن‌ها جود دارد بنگاه‌های که اغلب صنعت را ترک می‌کنند. کوچک و جوان و بنگاه‌های قدیمی عموماً بزرگ و با نرخ بقای بالاتری هستند. نتایج همچنین حاکی از آن است که در اوایل چرخه عمر محصول نرخ ورود بنگاه‌ها به بازار به بالاترین حد خود می‌رسد (Sönmez, 2013).

اوزتورک و کیلیک (۲۰۱۲)، با استفاده از داده‌های کد چهار رقمی ISIC و مدل تویبت در دوره زمانی ۲۰۰۱ - ۱۹۹۵ نشان دادند که سیاست‌های کلان اقتصادی ترکیه نقش مهمی در تصمیم‌گیری برای ورود و خروج بنگاه‌ها به بازار دارد (Ozturk & Kilic, 2012).

باپتیستا و کارائوز (۲۰۱۱)، با استفاده از داده‌های ۳۱۹ بنگاه صنعتی در دوره زمانی ۱۹۹۳ - ۱۹۸۶ در پرتغال با استفاده از رویکرد داده‌های تابلویی با اثرات ثابت، به روش حداقل مربعات تعمیم یافته^{۱۴} در مدلی تبیین شده بر اساس چارچوب مطالعات تجربی و مبانی نظری دریافتند که ارتباط معنی‌داری میان نرخ ورود و خروج به صنعت با متغیرهای ساختار بازار و متغیر سیکل‌های تجاری به عنوان متغیر کلان اقتصادی وجود دارد (Baptista & Karaöz, 2011).

محسن پور عبادالهان کوچ و همکاران (2020)، در بررسی خود با استفاده از شاخص‌های هرفیندال - هریشمن، نسبت تمرکز K بنگاه و هانا - کی بر اساس کل تسهیلات اعطایی و کل سپرده ۱۹ بانک ایرانی در دوره زمانی ۱۳۹۶ - ۱۳۸۷ به مطالعه ساختار بازار صنعت بانکداری در ایران پرداختند. نتایج نشانگر روند کاهشی انحصار و حرکت به سمت رقابت در این بازار است (Pourabadolhan, Fallahi & Ebrahimi, 2020).

بوراخاسی (2019)، در مطالعه خود بر اساس داده‌های بنگاه‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار به بررسی ارتباط میان موانع ورود به بازار، شدت تمرکز صنعت و تعداد بنگاه‌های فعال و اطلاعات نامتقارن در بنگاه‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار

¹⁴ Feasible Generalized Least Squares

پرداخت. یافته‌های پژوهش حاکی از وجود ارتباط معنی‌دار میان قابلیت جانشینی کالاها، اندازه بازار و موانع ورود با اطلاعات نامتقارن است (Brakhasi, 2019). کرانی و شهیکی تاش (2017)، در پژوهش خود به اندازه‌گیری شاخص نسبت مضار هزینه‌ای^{۱۵} (CDR) و خالص درجه ورود، در بخش صنعت ایران در بازه زمانی ۱۳۸۷ - ۱۳۷۴ با استفاده از داده‌های و اطلاعات کد دو رقمی^{۱۶} (ISIC) صنعت پرداخت. نتایج مطالعه حاکی از آن است که شدت تمرکز، شدت تبلیغات، هزینه‌های تحقیق و توسعه، نرخ بازده و صرفه‌های مقیاس اثر منفی بر خالص درجه ورود بنگاه‌ها و اثر مثبت بر شاخص نسبت مضار هزینه‌ای در بازارهای صنعتی ایران دارد (Karani, Shahikitash, 2017).

خدادادکاشی و همکاران (۲۰۱۶)، در مطالعه جامع خود با استفاده از داده‌های ۱۳۱ صنعت کد چهار رقمی ISIC در طی سال‌های ۱۳۸۶ - ۱۳۷۵ نشان دادند که درصد قابل توجهی از صنایع ایران از درجه تمرکز نسبی و موانع ورود بالایی برخوردارند. همچنین درصد قابل توجهی از صنایع از صرفه‌های مقیاس برخوردار نیستند. (Khodadad, Kashi, Nourani & Gorji, 2016)

خدادادکاشی و همکاران (2015)، با استفاده از داده‌های کد چهار رقمی ISIC دوره ۱۳۹۰ - ۱۳۷۰ به کمک روش داده‌های پانل به بررسی رقابت و مقایسه تطبیقی قدرت بازاری در صنعت لاستیک و پلاستیک در ایران پرداختند. نتایج مطالعه حاکی از وجود ساختار رقابت ناقص در این صنعت می‌باشد (Khodadad, Kashi, Nourani & Gorji, 2015).

شهیکی تاش و همکاران (2015)، در مقاله خود به بررسی ساختار بازار، درجه قدرت بازار و ضریب تبانی در صنایع مواد غذایی و آشامیدنی بر اساس روش سازمان صنعتی نوین و با رویکرد برسنهان و لئو به کمک داده‌های کد چهار رقمی ISIC طی سال‌های ۱۳۹۰ - ۱۳۷۰ پرداختند. نتایج مطالعه حاکی از وجود شرایط غیر رقابتی برای ۱۸ صنعت از ۱۹ صنعت مورد مطالعه است. در این میان صنعت تولید روغن و چربی دارای بازار انحصار کامل است (Shahiki, Gholipour & Mohammadzadeh, 2015).

¹⁵ Cost disadvantages ratio

¹⁶ International Standard Industrial Classification

جلالوند و شهیکی تاش (2014)، در مطالعه خود بر اساس داده‌های کد چهار رقمی ISIC در طی دوره ۱۳۸۷ - ۱۳۸۱ به کمک داده‌های ترکیبی دریافتند که ارتباط معنی‌داری میان حجم نسبی مالیات دریافتی از بنگاه‌های صنعتی و شاخص تمرکز، شدت موانع ورود و صرفه‌های مقیاس وجود دارد (Jalalvand, Shahiki, 2014).

سهیلی و همکاران (۲۰۱۴)، در مطالعه خود به بررسی ارتباط میان تمرکز صنعتی در ۲۲ صنعت مواد غذایی و آشامیدنی و کارایی مقیاس در ایران در سال‌های ۱۳۷۶ - ۱۳۸۶ به کمک مدل پانل با استفاده از روش 2SLS پرداختند. نتایج تحقیق حاکی از آن است که افزایش تمرکز کارایی را در صنعت مواد غذایی و آشامیدنی در طی دوره مورد مطالعه کاهش داده است (Soheili, Fattahi, Zabihi & Hadi, 2014).

دهقانی (2014)، در مطالعه خود با استفاده از داده‌های کد چهار رقمی ISIC در ۲۳ صنعت فعال مواد غذایی و آشامیدنی در دوره زمانی ۱۳۹۰ - ۱۳۷۹ به بررسی تأثیر هزینه تحقیق و توسعه، درجه تمرکز، هزینه تبلیغات و سودآوری بر سهم بازار در بنگاه‌های بزرگ تولیدی صنایع غذایی و آشامیدنی پرداخت. نتایج مطالعه حاکی از آن است که متغیرهای هزینه تبلیغات، هزینه تحقیق و توسعه و درجه تمرکز دارای تأثیر مثبت بر سهم بازار در دوره مورد بررسی است (Dehghani, 2014).

بررسی طیف گسترده از پژوهش‌ها نشان می‌دهد که مطالعات انجام شده در رابطه با ساختار بازار اغلب به بررسی سطح تمرکز، موانع ورود، رقابت و انحصارات در بازار پرداخته‌اند و عوامل موثر محیطی در کنار عوامل ساختاری به طور هم‌زمان علارغم اهمیت و نقش عوامل محیطی بر پویایی‌های بازار و انگیزه ورود و خروج از بازار مورد بررسی قرار نگرفته است لذا با توجه به خلاء موجود در مطالعات پیشین برای نخستین بار عوامل موثر محیطی و ساختاری بر تلاطم و انگیزه‌های ورود و خروج بنگاه‌ها به صنعت مواد غذایی و آشامیدنی در سطح داده‌های کد ۴ رقمی (ISIC) در طی دوره ۱۳۹۸ - ۱۳۸۸ در این مطالعه مورد بررسی قرار گرفته است.

۳- روش پژوهش

۳-۱- بیان مدل

در این مقاله علاوه بر تکیه بر مبانی تئوریک و پژوهش بابتیستا و کارائوز (۲۰۱۱) از متغیرهای تأثیرگذار بر محیط اقتصاد کلان مانند نرخ تورم، نرخ ارز واقعی، نااطمینانی نرخ ارز واقعی و نااطمینانی نرخ تورم به عنوان متغیرهای کنترلی برای تصریح مدل پویایی‌های ورود و خروج بنگاه‌ها به صنعت مواد غذایی و آشامیدنی به شرح رابطه (۱) استفاده شده است:

(۱)

$$\begin{aligned} Ln_{TURBULENCE_{it}} \\ Ln_{ENTRY_{it}} + Ln_{EXIT_{it}} = \beta_0 + \\ \beta_1 L_{Ln_{ENTRY_{it-1}}} + \beta_2 L_{Ln_{EXIT_{it-1}}} + \beta_3 Ln_{G_t} + \\ \beta_4 Ln_{EXR_t} + \beta_5 Ln_{MES_{it}} + \beta_6 Ln_{CR4_{it}} + \beta_7 Ln_{Share5_t} + \\ \beta_8 Ln_{GDPR_t} + \beta_9 Ln_{inflationr_t} + \beta_{10} Ln_{garchinf_t} + \\ + \beta_{12} Ln_{garche_t} \beta_{11} SanctionDM_t \end{aligned}$$

که i : نشان دهنده صنعت مورد نظر بر اساس تقسیم‌بندی کد $ISIC$: ۱۵ و ۰۰۰ و ۳ و ۲ و ۱ نشان دهنده زمان است.

برای محاسبه نااطمینانی نرخ ارز واقعی و نااطمینانی نرخ تورم از رویکرد الگوی واریانس ناهمسانی شرطی اتورگرسیو تعمیم یافته (GARCH) بهره گرفته‌ایم.

۳-۲- معرفی متغیرها و داده‌ها

$L_{Ln_{ENTRY_{it-1}}}$: این متغیر از فرم لگاریتم تاخیری، نسبت بنگاه‌های تازه‌وارد به صنعت i مواد غذایی و آشامیدنی در زمان t به موجودی بنگاه‌های وارده به صنعت i مواد غذایی و آشامیدنی تا سال $t-1$ بدست آمده است.

$L_{Ln_{EXIT_{it-1}}}$: این متغیر از فرم لگاریتم تاخیری نسبت بنگاه‌های خارج شده از صنعت i مواد غذایی و آشامیدنی در زمان t به موجودی بنگاه‌های خارج شده از صنعت i مواد غذایی و آشامیدنی تا سال $t-1$ بدست آمده است.

$Ln_TURBULENCE_{it}$
 $Ln_ENTRY_{it} + Ln_EXIT_{it}$ متغیر لگاریتم تلاطم از مجموع نرخ‌های ورود به صنعت i مواد غذایی و آشامیدنی و نرخ‌های خروج از صنعت i بدست آمده است.
 Ln_MES_{it} : شاخص صرفه‌های مقیاس^{۱۷} به عنوان متغیر مانع ورود به بازار به کمک روش‌های متنوعی چون تحلیل سودآوری، روش‌های آماری از قبیل فلورنس، کومانورو ویلسون، روش بازمانده استیگر، دلفی و تکنیک‌های اقتصاد سنجی قابل اندازه‌گیری است. در این مطالعه برای اندازه‌گیری صرفه‌های مقیاس از روش زیر استفاده کرده‌ایم:

$$MES_{it} = \sum_{j=1}^N \left(\frac{A_j}{n_j} \right) \times \left(\frac{A_j}{A} \right) \quad (2)$$

N ، تعداد بنگاه‌های فعال در صنعت مواد غذایی و آشامیدنی، A_j مجموع تعداد شاغلان صنعت از نوع j و n_j تعداد بنگاه‌های فعال در صنعت j و A مجموع کل شاغلان صنعت مواد غذایی و آشامیدنی است.

برای محاسبه شاخص صرفه‌های مقیاس و متغیرهای نرخ ورود به صنعت مواد غذایی و آشامیدنی، نرخ خروج از صنعت مواد غذایی و آشامیدنی و تلاطم از روش باپتیستا و کارائوز (۲۰۱۱) در این مطالعه استفاده شده است (Baptista & Karaöz, 2011).

Ln_CR4_{it} : شاخص نسبت تمرکز ϵ بنگاه بزرگ به عنوان متغیر ساختار بازار، برای سنجش میزان مانع ورود اندازه‌گیری و در مدل استفاده شده است.
 که در آن، $\sum Xi$ مجموع ارزش تولید ϵ بنگاه بزرگ و X ارزش کل تولیدات صنعت مواد غذایی و آشامیدنی است. این شاخص بر اساس داده‌های اشتغال، ارزش افزوده و فروش بنگاه قابل اندازه‌گیری است (Khodadad, Kashi, 1998: 106-107). در این مقاله برای محاسبه این شاخص از داده‌های اشتغال و فرم لگاریتمی شاخص استفاده شده است.

¹⁷ Minimum efficient scale

$$CR4 = \frac{\sum_{i=1}^4 Xi}{X} \quad (۳)$$

Ln_G: به دلیل در دسترس نبودن نرخ رشد صنعت مواد غذایی و آشامیدنی بر اساس کد چهار رقمی ISIC از نرخ رشد^{۱۸} سالیانه اشتغال صنعت مواد غذایی و آشامیدنی و فرم لگاریتمی به عنوان جایگزین در این مطالعه استفاده کرده‌ایم.

Ln_Share5_t: لگاریتم شاخص سهم بنگاه‌های دارای شاغل کم‌تر از ۵ نفر به عنوان معیاری، جهت بررسی میزان تلاطم بنگاه‌های خرد در مدل استفاده شده است.

در این مدل منظور از:

Ln_inflation: لگاریتم نرخ تورم،

Ln_GDPR: لگاریتم تولید ناخالص داخلی واقعی،

Ln_garchif: لگاریتم نااطمینانی نرخ تورم،

Ln_garchexr: لگاریتم نااطمینانی نرخ ارز،

Ln_exr: لگاریتم نرخ ارز واقعی

SanctionDM_t و: متغیر مجازی تحریم برای اندازه‌گیری اثر ممانعت از دسترسی به ابزار مالی سوئیفت^{۱۹} در مدل به کار رفته است.

همچنین برای محاسبه نرخ ارز حقیقی RER^{۲۰} نیز از رابطه زیر استفاده شده است.

$$RER = \frac{E}{cpi} \quad (۴)$$

که در آن منظور از E نرخ ارز بازار آزاد، cpi^{۲۱} شاخص قیمت مصرفکننده و cpi شاخص قیمت مصرفکننده در ایران می‌باشد.

در این پژوهش داده‌های آماری شاخص قیمت مصرفکننده و شاخص قیمت مصرفکننده از سایت WDI^{۲۲} و شاخص قیمت مصرفکننده ایران و نرخ ارز به دست آمده است. مورد استفاده از سایت بانک مرکزی استخراج شده است. قابل ذکر است که اطلاعات مربوط به سایر

growth rate

¹⁹ Interbank Financial Telecommunication Society for Worldwide

²⁰ Real exchange rate

²¹ Consumer price index

²² World Development Indicators

متغیرها از وزارت صنعت، معدن و تجارت و اطلاعات کارشناسان دفتر تخصصی این وزارت اخذ شده است

از سوی دیگر با توجه به استفاده از الگوی داده‌های تابلویی در این پژوهش لزوم بررسی وجود وابستگی مقطعی در پانل با استفاده از آزمون‌های متداول بروش و پاگان^{۲۳} (۱۹۸۰) و پسران^{۲۴} (۲۰۰۴) جهت مشخص ساختن نوع آزمون‌های مانایی متغیرهای مورد استفاده در مدل ضروری است. بهره‌گیری از ریشه واحد مورد استفاده در سری‌های زمانی برای داده‌های پانل به معنای پذیرش همگن بودن برش‌های مقطعی پانل می‌باشد. اما اگر هر برش مقطعی از پانل دارای شرایط خاص خود باشد آزمون‌های ریشه واحد باید این ناهمگنی را در نظر گیرند. آزمون‌های فیشر - دیکی فولر تعمیم یافته، لوین، لین و چو (LLC)، هریس، ایم، پسران و شین (IPS)، برتوینگ، فلیپس پرون و هدری از جمله آزمون‌های مانایی در داده‌های ترکیبی هستند که در آزمون‌های LLC، هریس-تزاوالیس^{۲۵} برتوینگ^{۲۶}، و هدری^{۲۷} فرض بر آن است که فرآیندهای ریشه واحد میان مقاطع یکسان هستند اما در آزمون‌های دیگر فرض متفاوت بودن این فرآیند حاکم می‌باشد. لذا بر اساس نتیجه آزمون پسران (۲۰۰۴) در این پژوهش از آزمون‌های، فیشر - دیکی فولر تعمیم یافته، ایم، پسران و شین (IPS) برای بررسی مانایی متغیرهای توضیحی مدل و بررسی مشکل رگرسیون جعلی استفاده شده است (Baltagi, 2008).

۴- یافته‌های و نتایج

هدف محوری این پژوهش بررسی عوامل موثر محیطی و ساختاری بر پویایی‌های ورود و خروج بنگاه‌ها به بازار در صنعت مواد غذایی و آشامیدنی ایران در طی دوره زمانی ۱۳۹۸ - ۱۳۸۸ می‌باشد. در این راستا با بهره‌گیری از مدل اقتصاد سنجی الگوی داده‌های تابلویی^{۲۸} و با استفاده از روش (FGLS) به بررسی پویایی‌های بازار ورود و خروج بنگاه‌ها به بازار

²³ Breusch & Pagan

²⁴ Pesaran

²⁵ Harris- Tzavalis

²⁶ Breitung

²⁷ Hadri

²⁸ Panel data

صنعت مواد غذایی و آشامیدنی پرداخته‌ایم. با توجه به الگوی داده‌های تابلویی جهت بررسی وجود وابستگی مقطعی در پانل، ابتدا آزمون پسران (۲۰۰۴) انجام و بر اساس نتایج آزمون جدول (۱) وجود وابستگی مقطعی در پانل با توجه به مقدار آماره آزمون، فرضیه صفر مبنی بر عدم وجود وابستگی مقطعی در سطح رد شد.

جدول ۱. نتیجه آزمون وابستگی مقطعی

ماخذ: محاسبات تحقیق

Table 1. Cross-sectional dependence test

Research results:Source

نوع آزمون	مقدار آماره آزمون	سطح معناداری (PV)
پسران (CD)	-۲/۰۸۴	۰/۰۳۷۲

جهت بررسی مانایی داده‌های آماری با توجه به نتیجه آزمون پسران و برای جلوگیری از برآورد رگرسیون جعلی از آزمون‌های ریشه واحد ایم، پسران و شین (IPS) و فیشر - دیکی فولر تعمیم یافته استفاده شده است در جدول (۲) نتایج مانایی متغیرهای مدل به کمک آزمون‌های ریشه واحد ارائه شده‌اند. نتایج نشان می‌دهند که کلیه متغیرها به جز لگاریتم نااطمینانی نرخ تورم، لگاریتم نرخ ارز واقعی و لگاریتم تولید ناخالص واقعی مانا بوده و این سه متغیر نیز پس از یک مرتبه تفاضل‌گیری مانا می‌باشند.

جدول ۲. نتایج آزمون ریشه واحد

ماخذ: محاسبات تحقیق

Table.2 The Unit Root Test Results

Source:Research results

سطح معناداری (PV)			متغیر
نتیجه آزمون	آزمون ایم، پسران و شین	فیشر - دیکی فولر تعمیم یافته	
مانا	(۰/۰۰۴۳)-۲/۶۳	۵۴/۹۱ (۰/۰۰۱۷)	L_Ln_enter
مانا	(۰/۰۰۹۴)-۲/۳۵	(۰/۰۲۰۵) ۴۷/۸۵	Ln_g
مانا	(۰/۰۱۱۴)-۲/۲۸	(۰/۰۱۱۴) ۴۷/۷۵	Ln_trbulence

مانا	$(0/0724) - 1/46$	$24/75$ ($0/0533$)	L_Ln_exit
مانا	$145/3$ ($0/000$)	$-9/4$ ($0/000$)	Ln_garcgexr
نامانا	$(0/635)0/3192$	$2/52$ ($1/000$)	Lnexr
نامانا	$(0/571)0/1779$	3445 ($1/000$)	Ln_gdpr
نامانا	$(0/056) - 1/59$	624 ($1/000$)	Ln_garchif
مانا	$-4/2$ ($0/000$)	662 ($0/000$)	Ln_CR4
مانا	$-5/7$ ($0/000$)	$115/7$ ($0/000$)	Ln_MES
مانا	$-4/8$ ($0/000$)	$87/4$ ($0/000$)	Lnshare5
مانا	$(0/000) - 4/4$	$75/25$ ($0/000$)	Ln_inflation

بررسی وجود رابطه تعادلی بلندمدت بین متغیرها نیز به کمک آزمون کائو^{۲۹} انجام شده است. فرضیه صفر این آزمون حاکی از عدم وجود رابطه تعادلی بلند مدت بین متغیرها در مدل است. بر اساس نتیجه آزمون جدول (۳) فرضیه صفر رد و نتیجه آزمون نشانگر وجود رابطه تعادلی بلندمدت است.

جدول ۳. نتایج حاصل از آزمون کائو
ماخذ: محاسبات تحقیق

Table 3: Results of Kao test
Research results: Source

آزمون کائو	
آماره t	سطح معناداری (PV)

²⁹ kao

ADF	۰/۰۰۰۳	-۳/۴۶۱۶
-----	--------	---------

به منظور بررسی امکان استفاده از الگوی پانل با داده‌های یکپارچه از آزمون اف- لیمر استفاده شده است. رد فرضیه صفر این آزمون به معنی استفاده از روش داده‌های تابلویی و عدم رد فرضیه نشانگر استفاده از روش حداقل مربعات معمولی با داده‌های تلفیقی^{۳۰} است. آزمون اف- لیمر جدول (۴) بیانگر رد فرضیه صفر و لزوم استفاده از روش داده‌هایی تابلویی برای مدل مورد بررسی است.

جدول ۴. نتایج حاصل از آزمون اف- لیمر
ماخذ: محاسبات تحقیق

Table 4: Results FLimer test

Source: Research results

سطح معناداری (PV)	آماره t
۰/۰۰۰۴۶	-۲/۵۳

در این مرحله از بین دو روش تخمین داده‌های تابلویی روش اثرات ثابت^{۳۱} و تصادفی^{۳۲} باید یک روش انتخاب شود. لذا جهت تعیین روش برآورد از آزمون هاسمن^{۳۳} در این مقاله استفاده کرده‌ایم. رد فرضیه صفر در این آزمون بیانگر استفاده از روش اثرات ثابت و عدم رد آن به معنای استفاده از روش اثرات تصادفی است. آزمون هاسمن جدول (۴) نشانگر رد فرضیه صفر و کاراتر بودن روش اثرات ثابت نسبت به اثرات تصادفی است.

جدول ۵. نتیجه حاصل از آزمون هاسمن
ماخذ: محاسبات تحقیق

Table 5: Results of Hausman test

Source: Research results

نتیجه	سطح معناداری (PV)	آماره هاسمن
-------	-------------------	-------------

³⁰ Pool Data

³¹ Fixed Effects Model

³² Random Effects Model

³³ Hausman

انتخاب روش اثرات ثابت	۰/۰۰۰۰	۹۲/۲۴
-----------------------	--------	-------

به منظور بررسی وجود خودهمبستگی و ناهمسانی‌واریانس نیز به ترتیب از آزمون‌های ولدریج و والد تعدیل شده استفاده کرده‌ایم. نتایج آزمون ناهمسانی‌واریانس و خودهمبستگی حاکی از سطح معنی‌داری کمتر از ۵ درصد است. بر اساس جدول (۶) فرضیه‌های صفر مبنی بر خودهمبستگی و برابری واریانس رد و وجود مشکل خودهمبستگی و ناهمسانی‌واریانس در مدل تایید می‌شود.

جدول ۶. نتایج حاصل از آزمون ناهمسانی‌واریانس و خودهمبستگی
ماخذ: محاسبات تحقیق

Table 6: Results of Heteroskedasticity test and Serial correlation test
Source: Research results

نتیجه	مقدار	سطح معناداری (PV)	آزمون
ناهمسانی‌واریانس وجود دارد	۱۶۳/۴۸	۰/۰۰۰۰	والد تعدیل شده
خودهمبستگی وجود دارد	۱۸/۶۸۱	۰/۰۰۰۸	ولدریج

بر اساس نتایج جدول ۶ مبنی بر وجود مشکل ناهمسانی‌واریانس و خودهمبستگی در مدل، برآوردهای (OLS) کارا نبوده به همین علت برآورد مدل با روش (FGLS) انجام گرفت. نتایج برآورد مدل داده‌های تابلویی با اثرات ثابت به روش (FGLS) در جدول (۷) ارائه شده است.

جدول ۷. نتایج برآورد مدل داده‌های تابلویی با اثرات ثابت به روش FGLS طی دوره ۱۳۹۸-۱۳۸۸
ماخذ: محاسبات تحقیق

Table 7: Results of Estimating Panel Data Model with Fixed Effects by FGLS Method 2009 to 2019

Source: Research results

Z	ضریب	متغیر
(۰/۰۰۰) ۴/۵۹	۰/۳۶۸	L_ln_enter
(۰/۰۹۲) ۱/۶۸	۰/۰۹۹۲	L_inexit
(۰/۰۰۰) ۶/۰۶	-۰/۸۶۹	Sanction
(۰/۷۸۶) -۰/۲۷	-۰/۰۰۶۶	Ln_MES

۰/۳۴۵) -۰/۹۵	-۰/۰۳۸	Ln_CR4
۰/۰۰۰) ۴/۴۷	۲۶/۷۹	Lnshare5
۰/۰۰۲) -۳/۰۷	-۰/۵۱۳	Ln-garchif
۰/۰۰۰) ۳/۷۷	۴/۵۱	Ln_gdpr
۰/۰۰۰) -۷/۳۵	-۱/۵۱	Ln_inflation
۰/۰۱۲) ۲/۵۲	۰/۵۶۶	Ln_g
۰/۱۱۹) ۱/۵۶	۱/۷۹	Ln_garcgexr
۰/۰۰۰) ۵/۷۷	۳/۰۳	Ln-exr

ضرایب بدست آمده برای نرخ ورود بنگاه‌ها به بازار صنایع مواد غذایی و آشامیدنی و نرخ خروج بنگاه‌ها از بازار سازگار با مبانی تئوریک و دارای تأثیر مثبت و معنی‌دار بر میزان تلاطم و پویایی‌های بازار صنعت مواد غذایی و آشامیدنی در دوره مورد بررسی است. ضریب شاخص صرفه‌های مقیاس به عنوان معیاری برای سنجش مانع ورود به بازار نیز سازگار با مبانی تئوریک و دارای تأثیر منفی و معنی‌دار بر تلاطم و پویایی‌های ورود و خروج بنگاه‌ها به بازار صنایع مواد غذایی و آشامیدنی است. مقدار ضریب بدست آمده برای این شاخص به میزان (-۰/۰۰۶۶) نشانگر عدم بهره‌مندی صنعت مواد غذایی و آشامیدنی کشور از مزایای صرفه‌های مقیاس است. نتیجه بدست آمده در این بررسی در راستای نتیجه مطالعه فیض پور و همکاران (۱۳۹۲)، مبنی بر فعالیت بیش از ۹۰ درصد بنگاه‌های صنعت مواد غذایی و آشامیدنی در اندازه کم‌تر از صرفه‌های مقیاس است (Feizepour, Lotfi & Emami, 2013). ضریب بدست آمده برای متغیر سهم بنگاه‌های دارای شاغل زیر ۵ نفر کارکن نیز مثبت و معنی‌دار است که نشان دهنده تأثیر مثبت این متغیر بر میزان تلاطم و پویایی‌های ورود و خروج بنگاه‌ها به بازار صنایع مواد غذایی و آشامیدنی در دوره زمانی مورد مطالعه است. ضریب نسبت ۴ بنگاه بزرگ صنعت غذایی و آشامیدنی نیز به عنوان شاخصی برای اندازه‌گیری تمرکز و انحصار در این بازار منفی و معنی‌دار و سازگار با مبانی تئوریک و مطالعات تجربی داخلی و خارجی است. ضرایب مربوط به متغیرهای نرخ تورم و نااطمینانی نرخ تورم به عنوان متغیرهای کنترلی در مدل نیز دارای تأثیر منفی و معنی‌دار بر تلاطم و پویایی‌های ورود و خروج به بازار صنایع مواد غذایی و آشامیدنی در دوره مورد بررسی است. شاه آبادی، کرمی و ارغند (۱۳۹۹) نیز در مطالعه خود آثار نامطلوب و هزینه‌های ناشی از کند شدن رشد اقتصادی

در سایه نرخ های بالای تورم را مورد تاکید خود قرار داده اند (Shahabadi, Karami, & Arghand, 2021). ضرایب بدست آمده برای نرخ ارز واقعی و نااطمینانی نرخ ارز نیز به عنوان متغیرهای کنترلی در مدل دارای اثر مثبت و معنی‌دار بر پویایی‌های ورود و خروج بنگاه‌ها و تلاطم و شدت انتخاب در بازار صنایع مواد غذایی و آشامیدنی در دوره مورد بررسی است. همچنین ضریب متغیر رشد صنعت نیز سازگار با مبانی تئوریک و یافته‌های مطالعات تجربی دارای تأثیر مثبت و معنی‌دار بر تلاطم صنایع مواد غذایی و آشامیدنی در دوره مورد مطالعه می‌باشد. ضریب متغیر تحریم نیز دارای تأثیر منفی و معنی‌دار بر پویایی‌های ورود و خروج به بازار صنایع مواد غذایی و آشامیدنی است. ضریب متغیر تولید ناخالص داخلی حقیقی به عنوان متغیر کلان در مدل نیز دارای تأثیر مثبت و معنی‌دار بر سطح تلاطم بازار در صنعت مواد غذایی و آشامیدنی در دوره زمانی مورد بررسی است.

۵- جمع بندی و نتیجه‌گیری

هدف غایی این مطالعه، بررسی عوامل ساختاری و محیطی بر پویایی‌های بازار در صنعت مواد غذایی و آشامیدنی در ایران در دوره ۱۳۹۸ - ۱۳۸۸ با استفاده از داده‌های ترکیبی است. در این پژوهش علاوه بر متغیرهای ساختار بازار از متغیرهای کلان اقتصادی و متغیرهای کنترلی نرخ تورم، نااطمینانی نرخ تورم، نرخ ارز واقعی و نااطمینانی نرخ ارز واقعی برای بیان عوامل تأثیرگذار محیطی بر تصمیمات سرمایه‌گذاری در بخش صنعت مواد غذایی و آشامیدنی و پویایی‌های ورود و خروج بنگاه‌ها به بازار به منظور ایجاد تصویر شفاف از انگیزه‌های شدت انتخاب در بازار و سیر تکاملی صنعت مواد غذایی و آشامیدنی در ایران استفاده شده است. نتیجه مدل برآوردی در صنعت مواد غذایی و آشامیدنی نشانگر تأثیر معنی‌دار و سازگار با مبانی تئوریک و یافته‌های مطالعات تجربی در رابطه با متغیرهای ساختار بازار در کنار متغیرهای محیطی و کنترلی بر تلاطم و پویایی‌های بازار در این صنعت در طی دوره مورد بررسی است. در این پژوهش با توجه به ضریب برآوردی متغیر صرفه‌های مقیاس می‌توان اذعان داشت که به علت کوچک بودن بازار اقتصاد ایران و الگوی مصرف و سطح درآمد خانوارها، صنعت مواد غذایی و آشامیدنی در کشور از مزایایی صرفه‌های مقیاس برخوردار نمی‌باشد. ضریب مثبت و معنی‌دار متغیر نرخ ارز واقعی و نااطمینانی نرخ ارز به عنوان متغیرهای کنترلی در مدل برآوردی نیز موید نقش موثر متغیر نرخ ارز واقعی و متغیر نااطمینانی نرخ ارز بر انگیزه‌های شدت انتخاب و ایجاد

تلاطم و نوسان در صنعت مواد غذایی و آشامیدنی در طی دوره مورد بررسی است. همچنین ضریب منفی متغیر تحریم که در این مطالعه، عدم دسترسی بنگاه‌های صنعتی مواد غذایی و آشامیدنی به ابزار مالی سوئیفت برای انجام مبادلات تجاری جهت تامین مواد اولیه مورد نیاز صنعت مواد غذایی و آشامیدنی کشور است به صورت مانع جدی در برابر ارتفاع صنعت مورد نظر از مزایایی شدت انتخاب و پویایی‌های ورود و خروج بنگاه‌ها به صنعت که زمینه‌ساز رقابت‌پذیری و گسترش بازارهای صنعت مواد غذایی و آشامیدنی کشور می‌باشد عمل کرده است. اسدی و یآوری (۱۴۰۰) نیز در مطالعه خود به نقش محدودکننده تحریم‌های بانکی بر واردات واردکنندگانی که فعالیتشان برای صنایع داخلی حیاتی است تاکید داشتند (Asadi & Yavari, 2022).

لذا بر اساس نتایج مطالعه پیشنهاد می‌شود با توجه به نقش عوامل محیطی در میزان تلاطم در صنعت مواد غذایی و آشامیدنی در راستای بهبود فضای کسب و کار و ایجاد فضای اقتصادی قابل پیش‌بینی برای فعالین اقتصادی حوزه صنایع مواد غذایی و آشامیدنی برنامه‌های عملیاتی کارا در جهت کاهش و کنترل نرخ تورم، ثبات و پیش‌بینی پذیری نرخ ارز و برطرف نمودن تحریم‌ها در دستور کار حاکمیت قرار گیرد. همچنین توسعه مراودات تجاری با کشورهای همسایه در راستای استفاده از ظرفیت بازارهای خارجی کشورهای همسایه به منظور ارتفاع از مزایایی صرفه‌های اقتصادی در صنعت مواد غذایی و آشامیدنی پیشنهاد می‌گردد.

Acknowledgments: Acknowledgments may be made to individuals or institutions that have made an important contribution.

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

Funding: The authors received no financial support for the research, authorship, and publication of this article.

Reference

Agarwal, R., & Gort, M. (1996). The evolution of markets and entry, exit and survival of firms. *The review of Economics and Statistics*, 489-498 .

- Asadi, Z., & Yavari, K. (2022). The effect of sanctions on financial instability of Iranian banks. *Quarterly Journal of Quantitative Economics*, 18(4), 1-35. doi:10.22055/jqe.2020.30490.2131
- Asturias, J., Hur, S., Kehoe, T. J., & Ruhl, K. J. (2017). *Firm entry and exit and aggregate growth*. Retrieved from
- Audretsch, D. B. (2007). Entrepreneurship capital and economic growth. *Oxford Review of Economic Policy*, 23(1), 63-78 .
- Baltagi, B. H. (2008). *Econometric analysis of panel data* (Vol. 4): Springer.
- Baptista, R., & Karaöz, M. (2011). Turbulence in growing and declining industries. *Small Business Economics*, 36, ۲۴۹-۲۷۰, (۳)
- Bascunana-Ambros, P., & Neto, A. (2019). Barriers to exit-Background note. In: Paris: OECD.
- Beesley, M. E., & Hamilton, R. T. (1984). Small firms' seedbed role and the concept of turbulence. *The Journal of Industrial Economics*, 217-231 .
- Benedetti Fasil, C., Sanchez-Martinez, M., Christensen, P., & Robledo-Bottcher, N. (2017). *Entry barriers and their macroeconomic impact in the EU: An assessment using QUEST III*. Retrieved from
- Bunch, D. S., & Smiley, R. (1992). Who deters entry? Evidence on the use of strategic entry deterrents. *The review of Economics and Statistics*, 509-521 .
- Couto, A., & Barbosa, N. (2020). Barriers to entry: An empirical assessment of Portuguese firms' perceptions. *European Research on Management and Business Economics* .۵۵-۶۲, (۲)۲۶ ,
- Fotopoulos, G., & Spence, N. (1998). Entry and exit from manufacturing industries: symmetry, turbulence and simultaneity-some empirical evidence from Greek manufacturing industries, 1982-1988. *Applied economics*, 30(2), 245-262 .
- Mata, J., Portugal, P., & Guimaraes, P. (1995). The survival of new plants: Start-up conditions and post-entry evolution. *International Journal of Industrial Organization*, 13(4), 459-481 .
- McAfee, P. R., Mialon, H. M., & Williams, M. A. (2004). What is a Barrier to Entry??. *Am. Econ. Rev.*, 94, 461, 461-465 .
- McGowan, M. A., & Andrews, D. (2016). Insolvency regimes and productivity growth: A framework for analysis .

- Ozturk, S., & Kilic, C. (2012). Patterns and determinants of entry and exit in Turkish manufacturing industries. *International Journal of Arts and Commerce*, 1(5), 107-118 .
- Peng, Q. (2019). Financial frictions, entry and growth: A study of China. *Review of Economic Dynamics*, 34, 267-282 .
- Resende, M., Ribeiro, E. P., & Zeidan, R. (2015). Dynamic entry and exit linkages in the Brazilian manufacturing industry: An econometric investigation. *International Journal of the Economics of Business*, 22(3), 379-392 .
- Rosado-Cubero, A. (2015). Barriers to entry vs. competitive strategy. *Cuadernos de Estudios Empresariales*, 25, 67 .
- Schmalensee, R. (1988). Industrial economics: an overview. *The economic journal*, 98(392), 643-681 .
- Shahabadi, A., Karami, B., & Arghand, H. (2021). The Effect of Economic Complexity on Inflation in the Selected Countries of Organization of Islamic Cooperation. *Quarterly Journal of Quantitative Economics* .
- Shapiro, D., & Khemani, R. S. (1987). The determinants of entry and exit reconsidered. *International Journal of Industrial Organization*, 5(1), 15-26 .
- Siegfried, J. J., & Evans, L. B. (1994). Empirical studies of entry and exit: a survey of the evidence. *Review of Industrial Organization*, 9(2), 121-155 .
- Sönmez, A. (2013). Firm entry, survival, and exit. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 2(9), 160-160 .